

Wat is er mis met Europa?

door Tiny Kox

Tot nu toe kon het alleen bij het songfestival: Europabreed stemmen, op de kandidaat van je keuze. In juni dit jaar gaan we een stap verder; dan staat niet de lichte muziek, maar de zware politiek Europabreed in de etalage. Dan kun je in heel Europa stemmen op jouw politieke favoriet. Zoiets is uniek in de eeuwenoude geschiedenis van ons continent, die juist van verdeeldheid aan elkaar hangt. Maar wie lange rijen opgetogen mensen voor de Europese stemlokalen verwacht, zal waarschijnlijk worden teleurgesteld. Naar het zich laat aanzien zullen de meeste Europeanen er tussen 8 en 11 juni niet eens hun huis voor uit komen. En wij Nederlanders wellicht nog het minst, terwijl we ons toch zo graag de toegangspoort van Europa noemen. Wat is er mis met Europa?

Wellicht rust er ook een vloek op, wie zal het zeggen? We weten in ieder geval uit de mythologie hoe treurig het Europa verging, die mooie prinses die in al haar onschuld aanpakte met een prachtige stier, bloemenkransen tussen zijn horens vlocht, maar uiteindelijk wel mooi naar Kreta ontvoerd werd en twee kinderen aan haar onvrijwillige overtocht overhield. Goddelijke kinderen, want de mooie stier was niemand minder dan de oppergod Zeus, die van meet af aan al snodere plannen had met Europa dan de naamdraagster vermoedde. Wat als gelukkig avontuurtje begon, eindigde in een lange reeks ellende, waarin Europa's zoon Minos probeerde de goden terug te pakken voor de poets die zijn moeder gebakken was, daarmee de boosheid van weer een andere god op de hals haalde en van hem via zijn waanzinnig geworden vrouw, nadat die gepaard had met (weer!) een stier, een heuse Minotaurus als ongewenst familielid cadeau kreeg, half mens, half stier, slechts content met mensenvlees op het menu.

En zo moest Europa's boreling als volwassen vorst voortaan het continent afstropen, steden veroveren en vorsten vermoorden, om voldoende jongelingen en maagden te vangen voor zijn hongerige stiefzoon. Zijn rijk werd groot, maar zijn hopeloosheid nog groter, want de veelvraat was niet te temmen. De held Theseus moest eraan te pas komen om een einde aan deze ongewenste ontwikkeling te maken - en dat lukte uiteindelijk dankzij de dunne draad die zijn geliefde Ariadne voor hem gesponnen had, om uit het labyrint te ontsnappen waarin de menseneter verscholen zat. Ach en wee zal oma Europa hebben geklaagd, beseffend dat ze zich wel al te makkelijk had laten verleiden door een duistere god - zoals zo vaak daarna met Europa gebeurde.

Het 'beschaafde' Europa

Maar wie gelooft er nu in mythologie? Moeten we niet veeleer aansluiting zoeken bij de wijze Herodotus, de Griekse historicus, die in de vijfde eeuw voor het begin van onze jaartelling het begrip 'Europa' introduceerde voor de superieure leefwereld van beschaving, van vrijheid en democratie, die zo gunstig afstak tegen die andere wereld die hij zag en die hij Azië noemde - gekenmerkt door barbarij, door onvrijheid en autocratie? De waardengemeenschap Europa was daarmee geboren - en we hebben het er vandaag de dag nog over, als we het hebben over de preambule van de aanstaande Europese grondwet.

De Grieken veroverden Europa en maakten het tot één, beschaafde wereld - althans wat zij daaronder verstonden en althans dat deel dat tot de hun bekende wereld hoorde, vooral langs de kusten van de Middellandse Zee en de Zwarte Zee. Vaak werd het Griekse Europa als voorbeeldige samenleving en Europees ideaalbeeld gezien: de bouw- en beeldhouwkunst, de wetenschap en de letterkunde, ze hebben allemaal eeuwigheidswaarde verworven. Niet voor niets

maken Griekse woorden tot op heden prominent deel uit van onze Europese woordenschat, of je nu de Franse, Engelse, Slavische of Nederlandse depots neemt. Democratie, economie, autonomie, tirannie, autocratie, demagogie, symboliek, deze woorden geven aan dat het niet alles goud was wat er blonk in dit eerste Europese rijk, gemeten naar hedendaagse normen. Zelfs in het democratische Athene hadden vrouwen en slaven niets te zeggen - de meerderheid van de mensen dus. Spartaanse deugden leken soms veel op die van de latere fascistische staten. En de Griekse geschiedenis is, zoals de vele geschiedenissen daarna, vooral in bloed gedrenkt.

Het Romeinse Europa

Na Grieks Europa kwam het Europese rijk van de Romeinen, die vanaf hun zeven heuvels continentaal Europa veroverden en tot hun imperium aaneensmeedden, waarin ze Keulen en Nijmegen en Trier bouwden, Groot-Brittannië bij het continent voegden en oprukten tot de grenzen van wat later Rusland werd. Nog kennen we de namen van de Romeinse heersers van Europa als waren het oude bekenden: Augustus, Diocletianus, Constantijn; Caesar vereeuwigen we zelfs in 'keizer' en imperium bleef de aanduiding voor wereldrijk, lang nadat de Romeinse variant verdwenen was. De producten van het rijk, waaronder het fameuze Romeinse recht, zouden een millennium later nog de maatschappelijke orde in veel Europese landen helpen vormgeven. Maar het Romeinse Europa was er ook een van almaar oorlog en plundering, van christenvervolging, van moord en doodslag. Totdat het uiteindelijk zelf doodgeslagen werd door de Vandalen - ook zij hebben hun naam weten te vereeuwigen. Zij maakten een einde aan het Romeinse Europa en plaveiden de weg voor weer nieuwe Europese rijken.

Zoals dat van de Franken, die hun gebieden tot christelijk rijk uitriepen, op leven en dood strijdend met de vanuit Azië en Afrika oprukkende islam, die in 732 bij Poitiers een bloederig halt werd toegeroepen. Die strijd werd daarna overgenomen door vooral de katholieke kerk van Rome. Gedurende enkele eeuwen riepen haar pausen de Europese gelovigen op tot kruisvaart tegen de Aziatische barbaren, tot verdrijving van de moslims uit Europa en tot herovering van de heiligdommen van de Europese christelijke beschaving. Daarna riepen ze de gelovigen op tot kerkelijke eenheid in Europa en tot moord en doodslag op de protestantse ketteren, die de leer en het gezag van de kerk durfden te betwisten. Naast de katholieke kerk die Europa geestelijk verenigde en daarna verdeelde, was er het Heilig Roomse Rijk der Duitse Natie dat Europa voor een groot deel feitelijk verenigde - keizer Karel V regeerde zelfs een Rooms rijk waarin de zon nooit onderging -, totdat het net als alle voorgangers in de versukkeling raakte en uiteindelijk in 1806 viel onder de mokerslagen van weer een volgend Europees rijk.

Van Napoleons Europa tot Hitlers Derde Rijk

Dat was het rijk van Napoleon, die op zijn eigen bloedige manier het continent opnieuw één maakte en zelfs de poorten van Moskou bereikte, vooraleer hij begreep dat ook zijn Europese rijk niet eeuwig was. De napoleontische wetgeving drukte een groot stempel op het Europa dat na zijn Waterloo voortleefde. Maar in talloze huishoudens werden niet de wetten maar de doden van Napoleon als voornaamste herinnering aan dit verenigde Europa bewaard.

De Russische tsaar, de keizer van Oostenrijk en de koning van Engeland, in Heilige Alliantie verbonden, namen weliswaar afstand van Napoleon, maar maakten zich meester van diens Europese ambities. Op de Weense tekentafels ontwierpen zij het door hen gerestaureerde en gecontroleerde Europa (waarin ze zonder enige inspraak de Belgen bij de Nederlanders voegden). Ook deze eenheidsdroom ging ten onder, ditmaal aan een reeks revoluties dwars door Europa heen. Ruim een

halve eeuw later vochten de Europese grootmachten Frankrijk en Duitsland opnieuw om de hegemonie in Europa en weer krap een halve eeuw later zette het vervolg daarvan heel Europa in brand, gemarkeerd door de slagvelden van Vlaanderen en Verdun. De hele wereld werd één brandhaard, toen Hitler zijn duizendjarig rijk proclameerde en Europa op zijn manier verenigde, met het ongekende geweld van zijn 'beschaving', tegen de 'barbarij'. Van de duizend gedroomde jaren kregen we er zes echt te verduren - lang genoeg voor een eeuwigdurende schandvlek op het blazoen van Europa.

Van Europese deling tot Europese Unie

Op het Derde Rijk volgden twee Europese rijken; het ene noemde zich het Europa van de vrijheid, het andere beschouwde zich als het Europa van de gelijkheid. En om niet aan de ander te hoeven toegeven werden beide Europa's tot de nok toe volgezet met de meeste verschrikkelijke massavernietigingswapens die, na het verdwijnen van de Europese deling, als levensgevaarlijke erfenis resteren, belaagd door terroristen op zoek naar moordtuig om Europa - en de rest van de wereld - naar hún droombeeld te vormen.

En nu wordt Europa opnieuw verenigd. Op 1 mei treden tien nieuwe lidstaten toe tot de Europese Unie, die dan reikt van Ierland tot Estland en van de Barentszee tot de Middellandse Zee. Het opnieuw verenigde Europa is dan de grootste aaneengesloten binnenmarkt van de wereld, met meer burgers dan de Verenigde Staten van Amerika en een grotere economische productie dan Japan. Een Europa met pretenties: het wil de meest concurrerende kenniseconomie ter wereld zijn; het wil een speler in de wereldpolitiek worden en baas van een eigen leger dat als het moet, overal kan interveniëren. En binnen het verenigde Europa moet het vrije spel der maatschappelijke krachten zijn gang kunnen gaan en de samenleving ordenen en ontwikkelen. Zo staat het in inmiddels gesloten verdragen en in de op stapel staande Europese Grondwet. Lang leve Europa - of toch niet?

Dát wij, inwoners van Europa, iets gemeenschappelijk hebben, zal duidelijk zijn. Om te beginnen onze oorlogen, waarin we voortdurend in wisselende coalities tegenover elkaar stonden. Die historische wetenschap was een van de redenen om na de Tweede Wereldoorlog 'Nie wieder Krieg' te zeggen en oude vijanden om te beginnen economisch aan elkaar te binden. We delen in Europa ook onze cultuur, die prachtige schatten heeft voortgebracht in de loop der eeuwen, waarop we terecht met ons allen trots zijn. We delen ons joods-christelijk verleden - met al zijn verworvenheden en al zijn gruwelijkheden. We zijn geworden wie we zijn onder invloed van de Tien Geboden en het Evangelie, maar ook door de ketterjachten en de brandstapels. We zijn voortgekomen uit barmhartigheid én meedogenloosheid. We hebben joodse inspiratie gebruikt én joden vervolgd; we hebben Galilei gebaard én gekneveld. We zijn product van de Verlichting én van de Verloedering, zoals die zichtbaar zijn in onze wetenschap en onze welvaart, maar evenzeer in ons koloniale verleden en ons neo-imperialistische heden.

We delen als inwoners van Europa onze geschiedenis en onze inspiratiebronnen. Het is goed om in de toekomst op basis van die gedeelde ervaringen uit het verleden te proberen nader naar tot elkaar te komen en samen onze gedeelde problemen aan te pakken. Maar we zijn ook heel verschillend. We hebben nu dan wel één Europese markt en goedgevoel één Europese munt - maar over beide is onze mening niet gevraagd. En we spreken nog steeds verschillende talen en hebben verschillende achtergronden; we leven in verschillende naties met verschillende waarden en normen. En verschillende interesses; wat in het ene land de discussie domineert, speelt in het andere nauwelijks een rol.

In Groot-Brittannië hebben ze het zelden over ons, Nederlanders. En van Estland, Slowakije en Malta weten wij Nederlanders hoegenaamd niets. We zijn inwoners

van Europa, maar dat maakt ons nog niet tot Europeanen die zich verbonden voelen als inwoners van een nationale staat. En de vraag is of dat ook wel het belangrijkste is. Zouden we niet veel meer moeten inzetten op het verwerven van het wereldburgerschap, nu de wereld een global village is geworden? Met een aaneengesloten Europa dat zich op alle terreinen opwerpt als concurrent van andere werelddelen en wereldmachten, mogen we niet blij zijn. Zoals onze vrienden van de Noorse Linkse Socialistische Partij zeggen: 'Europa is ons te klein, wij richten ons op de wereld.'

Opgepast voor Europa

'Stuur een Hollandse waakhond naar Brussel,' zingt Bob Fosko als welgemeend advies de kiezers voor de 10 juni 2004 toe. Die waakzaamheid is ook echt geboden. De nieuwe Europese eenheid die ons nu wordt aangeboden, is verleidelijk, maar ook gevaarlijk. Via de Brusselse route wordt ons sinds jaar en dag veel beloofd, maar per saldo heel wat ontstolen. De WAO moest al begin jaren negentig van de vorige eeuw op de schop, van 'Brussel'. De gas- en stroombedrijven worden dit jaar volledig geliberaliseerd, op last van 'Brussel'. De post verandert onder dwang vanuit 'Brussel' van overheidsmonopolie tot winstobject, zoals al eerder met de telefonie gebeurde. Op het spoor moet bedrijvenconcurrentie komen, omdat de tijd van openbare nutsbedrijven definitief achter ons ligt - aldus 'Brussel'. De monetaire soevereiniteit over de gulden hebben we tengevolge van 'Brusselse' besluiten overgedragen aan een genootschap van niet-gekozen, witte, mannelijke bankiers, die vanuit hun toren in Frankfurt de monetaire markt sturen. De sociale zekerheid, maar ook sectoren als zorg, onderwijs en cultuur, staan onder grote druk omdat van 'Brussel' nationale overheden maximaal een tekort van 3 procent op hun jaarbegroting mogen hebben. Ons ziekenfondsstelsel wordt opengebroken, omdat ook zorg volgens 'Brussel' een product is en dus niet afgeschermd en beschermd mag worden voor buitenlandse verzekeringsbedrijven.

Meer en meer heeft besluitvorming in Brussel tot gevolg dat de nationale onafhankelijkheid wordt ingeleverd en de lidstaten gaandeweg een soort provinciale status binnen de Unie krijgen. Naar verluidt wordt al zo'n 70 procent van onze nationale wetten en regels vanuit Brussel gedecreteerd. Tegenover de epidemische regelzucht van de Brusselse bureaucraten staat de apathische houding van de burgers. Hoe hard de Nederlandse regering ons in de komende maanden ook in allerhande media zal toeschreeuwen dat Europa 'best belangrijk' is - de burgers van ons land zullen er niet warm of koud van worden. Er wordt een dieptepunt in opkomst voorzien bij de verkiezingen voor het Europees Parlement op 10 juni aanstaande, en dat terwijl opkomen bij euroverkiezingen toch al een bezigheid van een minderheid van het kiezersvolk was. Kwam in 1995 nog ruim 35 procent naar de stembus, in 1999 was het al minder dan 30 procent geworden. Verkiezingen voor het parlement van de steeds machtiger wordende Europese superstaat leven in Nederland hoegenaamd niet. En ook in andere landen is de belangstelling gering. Per saldo zal het zo zijn dat slechts een minderheid van de Europeanen een stem voor de Europese volksvertegenwoordiging gaat uitbrengen.

Een gekke constructie

Het is ook een gek parlement in een gekke supranationale constructie, die Europese Unie. Zij is weliswaar de grootste aaneengesloten binnenmarkt van de wereld, maar van een heus parlement dat de regering op democratische wijze effectief kan controleren, is geen sprake. Er is niet eens een Europese regering, laat staan controle daarop. De Europese Unie wordt op ondoorzichtige wijze geregeerd door een niet-gekozen Commissie, die in beslotenheid beraadslagt en wordt gecontroleerd door verschillende Europese ministerraden, waarvan ook nauwelijks

inzichtelijk is wat zij doen. Een verantwoordingsplicht van Europese commissarissen naar nationale parlementen bestaat niet en de verantwoording van ministers vanuit de Europese raden naar de nationale volksvertegenwoordiging is ook uiterst mager, wellicht met uitzondering van een land als Finland, dat beduidend meer hecht aan zijn nationale soevereiniteit dan een land als Nederland.

In de Scandinavische landen is de euroopathie het geringst en het euroscepticisme het grootst. De bevolking van Noorwegen verhinderde zelfs alle pogingen van haar regering om het land in te lijven in de Europese Unie. De Zweden zijn weliswaar burgers van de Europese Unie geworden, maar van harte is dat geenszins, zoals recent bleek bij de afwijzing van de introductie van de euro. De Zweden hielden ondanks alle druk vanuit de Europese en nationale politiek liever vast aan hun eigen kroon, voor velen ook een symbool van nationale onafhankelijkheid. Ook de Denen staan met één been buiten de Unie en hadden evenmin behoefte aan de Europese supermunt. Op de Britse eilanden is 'Europa' ook niet bijster populair. Premier Tony Blair wil wel, maar voor de meeste Britten blijft de rest van de Europa 'het Continent'.

Tegenover de grote twijfels in Noord-West-Europa staat nog steeds het grote enthousiasme in de nieuwe, Oost-Europese lidstaten. Nationale referenda gaven steeds een grote steun voor toetreding tot de Unie te zien - hoewel de opkomst ook hier aan de lage kant was, wat ook hier duidt op toenemend euroscepticisme onder aanzienlijke delen van de bevolking. Maar door de bank genomen hopen de Oost-Europeanen door hun opname in de Europese Unie althans ten dele hetzelfde te verwerven als men in West-Europa heeft. Deskundigen waarschuwen al tijden tegen te hooggespannen verwachtingen bij de inwoners van de nieuwe lidstaten en zijn kritisch naar regeringsleiders die het niet aandurfd en om wat realistischer te zijn over wat deelname aan de Europese Unie daadwerkelijk gaat opleveren. Vooralsnog is er sprake van een enorme economische en sociale kloof tussen Oost en West, en de kans dat die binnen afzienbare tijd gedicht wordt, is vrijwel nihil.

De multinationale schaking van Europa

De aaneenklinking van Oost en West zal ongetwijfeld met het nodige tromgeroffel gevierd worden; het einde van de Europese deling door de toetreding van acht Oost-Europese staten (plus Cyprus en Malta) op 1 mei aanstaande wordt nu al 'historisch' genoemd. Het blijft ook frappant hoe snel de Koude Oorlog heeft plaatsgemaakt voor een aaneengesloten Europa. Dat in juni zowel de inwoners van Tilburg als van Tallin hun vertegenwoordigers kiezen in één Europees parlement, had twintig jaar terug niemand voor mogelijk gehouden. De heling van de Europese breuk is een prestatie van formaat!

De Europese eenwording krijgt trouwens niet alleen gestalte in de zich almaar uitbreidende Europese Unie, maar ook in de Raad van Europa waartoe nu vrijwel alle Europese staten zijn toegetreden, die zich zo hebben gecommitteerd aan het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, de bescherming van de democratie en de ontwikkeling van de rechtsstaat. Een effectieve controle van de Raad is overigens nog lang niet altijd mogelijk.

Het is goed dat de Europese deling verdwijnt. Maar toch is er alle reden om sceptis te tonen, als we het over de Europese Unie hebben. Die Unie wordt weliswaar afgeschilderd als een project dat mensen en landen bijeenbrengt, en daarmee welvaart, vrede en veiligheid beter garandeert dan in een in natiestaten verdeeld Europa, maar onder de oppervlakte van die eenheid zit veel interne en externe verdeeldheid.

De Europese Unie, zoals die sinds het Verdrag van Maastricht van december 2001 gestalte heeft gekregen, is niet het resultaat van volks streven naar meer eenheid. De Europese Unie nieuwe stijl is bovenal het project van de grote Europese

multinationals, georganiseerd in de Europese Ronde Tafel van Industriëlen. Halverwege de jaren tachtig van de vorige eeuw besloot dit gezelschap, onder bezielende leiding van toenmalig Philips-topman Wisse Dekker, tot revitalisering van de Europese Economische Gemeenschap, die na een aanvankelijke snelle start gaandeweg tot stilstand was gekomen. De industriëlen besloten - indachtig Zeus' handelswijze met prinses Europa - de EEG te schaken om haar de grootste vrije binnenmarkt van de wereld te laten baren. Tussen 1992 en nu groeide de Europese Unie als Europa's nieuwe boreling op; op initiatief van de multinationale topmannen werd in ongekend hoog tempo gewerkt aan maximale Europese gelijkschakeling en met de toetreding de tien nieuwe lidstaten gaat dit in extra versnelling door.

Eenheid en verdeeldheid

Of dat allemaal wel zo goed is als sommigen beweren, is de vraag. Want hoe eensgezind de Europese industriëlen, gesteund door hun regeringen, ook zijn over de grote betekenis van de Europese eenwording, de bevolking van Europa denkt daar in meerderheid anders over. Dit kan tot gevaarlijke spanningen leiden in de nabije toekomst, bijvoorbeeld als de Unie toch niet het land van melk en honing blijkt te zijn waarvoor de Oost-Europeanen haar hielden. Of als de ontwikkeling van delen van de oude lidstaten afgeremd wordt vanwege de grotere behoeften van de nieuwe lidstaten. Dan kan eng nationalisme wel eens de opvolger van al te onvoorzichtig supranationalisme blijken te zijn.

Ook extern kan het ene Europa tot mondiale tweedeling leiden. Het op de top van Lissabon geformuleerde voornemen om van de Europese economie de meest concurrerende kenniseconomie van de wereld te maken, kan ons in economische conflicten brengen met de Amerikanen en de Japanners. En het voornemen om te komen tot de vorming van een Europees leger, dat zichzelf net als Amerika het recht geeft elders op aarde te interveniëren indien 'Europese' belangen in het geding zijn, maakt de kans op aanvaringen met de enige echte mondiale supermacht beslist niet kleiner. De plannen om Europa als een specifieke waardengemeenschap te definiëren, nauw verbonden met de joods-christelijke traditie, kan de Unie in conflict brengen met de islamitisch-geïnspireerde buurlanden in het Midden-Oosten.

De nieuwe verleiding

De meeste Europeanen zullen weinig van al deze gedachten meenemen als ze besluiten in juni wel of niet te gaan stemmen. De regering zal ze naar de stemlokalen lokken, met de mededeling dat Europa 'best belangrijk' is. Maar het zou beter zijn als de regering, en de politieke partijen, eerlijker rekenschap zouden afleggen van de vele verkeerde kanten die dat ene Europa kan opgaan. Dat indien de huidige snelheid van gelijkschakeling voortduurt, we snel zitten opgescheept met een economisch machtige superstaat met uiterst gebrekkige democratische, sociale en culturele voorzieningen.

Wat we nu inleveren, kunnen we straks niet zomaar terugkrijgen. Eén Europa als zodanig zegt niets. Waarheen met Europa, met welke doelen en langs welke wegen - dáár hoort het om te gaan. Willen we het hedendaagse Europa verleiden om nog liberaler en dominanter te worden, met één grote Europese markt en zo weinig mogelijk democratische, sociale en culturele belemmeringen? Of willen we Europa ertoe brengen om haarzelf te ontwikkelen tot een democratischer en socialer samenwerkingsverband, waarin economische bescheidenheid en culturele verscheidenheid worden gezien als lust en niet als last? Dáárover kunnen we op 10 juni onze stem laten horen. Thuisblijven helpt niet. Wie zwijgt, stemt toe!

uit: Roodkoper, 9e jaargang, nummer 1 – lente 2004